

Kur'ân'a Göre İhtilaf Olgusu ve İslâmî Referansların Göç Bağlamında Kullanılması

Halil ALDEMİR*

Özet

Bir insanın diğerinden söz ve davranış bakımından farklı olması şeklinde kapsamlı biçimde tarif edilen ihtilaf, hayatın birçok safhasında kendini göstermektedir. Temeli insanın fıtratına ve sosyolojik varlık olmasına dayanan bu olgu, birçok boyutta karşımıza çıkmaktadır. Bugün dünya üzerinde birçok çatışma, ayrışma, tecrit, sürgün, hicret, savaş ve benzeri süreçler yaşanmaktadır. Ülkemizin güneyinde meydana gelen çatışmalar ve insanlık dramı, esasında insanların yaşadığı ihtilaf olgusunun bir sonucudur. Suriye'deki çatışmalar ve gelişmelere paralel olarak göç, sığınma, göçmen ve sığınmacı gibi kavramlar ülkemizde ve İslam âleminde Kur'ânî kavramlarla ilişkilendirilmeye ve yardım kampanyalarında bu konudaki nasların referans gösterilmesine neden olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kur'ân, ihtilaf, göç, hicret, ensar

The Analysis of Difference and Help in the Context of Migration according to the Quran

Abstract

Difference, described inclusively as one's being different from another in terms of speech and manner, reveals itself in various stages of human life. Based on human nature and sociological entity of human, this phenomenon surfaces in several dimensions. In today's world we experience many wars, conflicts, disagreements, exile, migration, war, etc. The Syrian crisis, one of the world's worst disasters happening across the south eastern border of Turkey, is the result of the phenomenon of difference. The concepts of migration, refugee, and migrant and asylum seeker are associated concepts within Quran and thereby leading aid campaigns to refer to these principles on the issue.

Key words: Quran, difference, migration, flight, ansar

* Doç. Dr., Kilis 7 Aralık Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Tefsir Anabilim Dalı öğretim üyesi,
aldemirhalil@gmail.com, (0348) 814 26 66-1561-1014.

Giriş

Yeryüzünün farklı coğrafyalarında insanların görüş farklılıklarından kaynaklanan birtakım problemler yaşanmaktadır. Bu problemler birlikte yaşamaya zarar vermeyecek düzeyde görülebildiği gibi göç, savaş, soykırım gibi yıkıcı sonuçlar şeklinde de karşımıza çıkmaktadır. XXI. yüzyılın başlarında ülkemizin güneyinde meydana gelen ihtilaf ve anlaşmazlıklar çeşitli boyutlara ulaşarak uluslararası bir boyut kazanmıştır. Temelinde insanların ve toplumların görüş ve eylem bakımından birbirlerinden farklı olmaları bulunan bu durum, göç ve sığınma açısından ülkemizi yakından ilgilendiren bir noktaya gelmiştir. Çok sayıda Suriyeli vatanlarını terk ederek Türkiye başta olmak üzere değişik ülkelere göçmek veya sığınmak zorunda kalmıştır. Bu sorunun temel nedeni esasında insanların söz ve davranışlarında birbirlerinden farklı yol izlemesi olarak tarif edilen ihtilaftır. Bu nedenle bu araştırmada ayetlere göre ihtilafın temel kaynağı ortaya konacaktır. Ardından ihtilafın göç ve sığınmaya neden olabilecek boyutlarına yer verilecektir. Son olarak da göç bağlamında İslâmî referanslara başvurma ele alınacaktır.

Ülkemizde ve dünyanın birçok yerinde göç, göçmen sorunları, sığınma, sığınmacı ve sığınmacı sorunları konularında çeşitli etkinlikler düzenlenmektedir. Bu etkinliklerin önemli bir kısmı uluslararası ölçekte gerçekleştirilmektedir. Suriye krizi ile birlikte bölge insanının ve ilahiyat akademisinin göç ve göçmen sorunlarına daha çok eğilmeye başladığı görülmektedir. Bu araştırma da söz konusu eğilimin bir parçası olarak teşekkül etmiştir.

I. İhtilafın temel kaynakları

İhtilaf kök anlamı “İyi ve ideal olanın ya da bir aslın gerisinde kalmak” şeklinde özetlenebilecek “خلف” kökünden türemiş bir kelimedir.¹ Terim olarak ise ihtilafı “Bir kişinin söz ve davranışlarında diğer kimselerden farklı bir yol izlemesi.”² şeklinde ifade etmek mümkündür.

İhtilafın nedenleri kişiden kişiye, toplumdaki topluma ve coğrafyadan coğrafyaya değişmektedir. Tespit edebildiğimiz kadarıyla Kur'ân-ı Kerîm bağlamında ihtilaf nedenlerini psikolojik, toplumsal, ahlâkî ve siyâsî olmak üzere dört başlık altında toplamak mümkündür. Ancak bütün bu nedenlerin dayandığı

¹ İbn Abbâd, *el-Muhît fi'l-luğa*, IV, 345-350; Cevherî, *es-Sihâh*, IV, 1353-1358; İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, IX, 82-97; Zebîdî, *Tâcu'l-arûs*, XII, 184-202; Asım Efendi, *Kâmus Tercümesi*, III, 570-572; Kermî, *el-Hâdî ilâ lügati'l-Arab*, I, 661.

² İsfehânî, *Müfredât*, s. 294; Semîn Halebî, *Umdetu'l-huffâz*, I, 603; Fîrûzâbâdî, *Basâir*, II, 562; Âlûsî, *Rûhu'l-maânî*, IX, 415; Tantâvî, *et-Tefsîru'l-vasîl*, X, 161; Muhammed Avvâme, *Edebu'l-ihtilâf*, s. 8; Cemâl Fâruk Cibril Mahmûd, “Ehemmiyyetu murââtî edebî'l-ihtilâf”, 12/569; Bedr Elmas, “el-İhtilâf”, 16/1, 361; Mecdî Abdulğaffâr Habîb, “el-Hilâf”, 22/2, 1880.

iki temel unsur vardır; bunlardan biri insanın fıtratı, diğeri ise sosyal bir varlık olma özelliğidir.

A) İhtilaf-Fıtrat İlişkisi

Her insanı diğlerinden ayıran ve doğuştan gelen birtakım özellikleri vardır ki, buna fıtrat adı verilmektedir.³ Fıtrat bakımından insanlar birbirinden farklıdır. Çünkü Allah Teâlâ insanları beden bakımından farklı yarattığı gibi, akıl, düşünce ve ruh bakımından da farklı yaratmıştır. İnsanlar görüntü, ses tonu, parmak izi vb. yönlerle insanlar nasıl birbirlerinden ayrılıyorlarsa, aynı şekilde düşünce biçimi, eğilim, zevk, eşya ve olaylara bakış ile de birbirlerinden ayrılırlar.⁴

Fıtrat ile düşünme, eşyaları algılama ve davranışlar arasında derin bir ilişki vardır. Çünkü her birey doğuştan getirdiği yapının özelliklerini taşımakta ve bu özellikler onun söz ve davranışlarında etkili olmaktadır. Bundan dolayı insanların algılama, düşünme ve davranış farklılıkları göstermeleri tabiidir. İşte bu noktada fıtrat ile ihtilaf arasındaki ilişki ortaya çıkmaktadır. Daha açık ifade ile sosyal bir varlık olan insanın başkalarıyla ilişki kurmaya başlamasıyla birlikte farklı yönleri zuhur eder ve birbirleri tarafından algılanır. Farklı akla, farklı düşünce yapılarına bir de farklı eğitim ve kültür özellikleri eklenince insanlar arası münasebetlerde ihtilaflar kaçınılmaz hale gelir.

Beşerî münasebetlerde ihtilafın meydana gelmesinin en temel koşulu, insanların farklı fıtrata sahip olmaları ve birbirleriyle iletişim kurarken bu özelliklerinin ortaya çıkmasıdır. Çünkü insanların fıtratlarına bağlı olarak arzu ve istekleri açık bir farklılık arz eder. Herkes olayları kendi yapısına ve kişisel eğilimlerine göre kavramaktadır. Nitekim bu konuda Spinoza şöyle demiştir: "Bize eşyayı güzel gösteren, görüşümüz değil, eğilimlerimizdir." O halde eğilim, eşya ve düşüncelerde "güzellik-çirkinlik ölçüsüne" hâkimdir. Bu konuda William James de şunları söylemiştir: "Felsefe tarihi, gerçekte beşerî mizaçların çatışmasının tarihidir. Mizaçlar arasındaki bu çatışma edebiyat, fen ve hikmet alanlarında da aynı durumu ortaya koyar."⁵

Bir an için doğal farklılıklardan soyutlanmış, bütün açılardan eşit olan insanlardan meydana gelen bir toplum düşünelim. Böyle bir toplumda yaşamak imkânsız hale gelir ve sosyal ilişkiler kurulamaz. İşte bu yüzden Allah Teâlâ insanları birbirinden farklı ve birbirine muhtaç yaratmıştır.⁶

³ Fıtrat hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Hökelekli, Hayati, "Fıtrat", *DİA*, XIII, 47-48.

⁴ bk. *Rasâilü İhvânî's-Safâ*, III, 333; Yûsuf el-Karadâvî, *İhtilaflar Karşısında İslâmî Tavr*, s. 83; Tâhâ Câbir, *Edebü'l-İhtilâf*, s. 11, 24.

⁵ Muhammed Ebû Zehra, *Mezhepler Tarihi*, s. 18.

⁶ Tâhâ Câbir, *a.g.e.*, s. 11.

İnsanda görüş ayrılığı tabîî bir olgu olup insanın yararlandığı düşünce ve değerlendirme melekesinin bir sonucudur. Bu özellik, her ferde özgü düşünce ve değerlendirme melekelerin değişikliğine ve farklılığına göre, kişinin değişik ve farklı görüşler ileri sürmesine sebep olur. Söz konusu bu melekeler, Yaratanın insanlara verdiği nimetlerdendir. Öyleyse, insanın akıl, düşünce ve görüşünü açıklama melekelerini kullanmaktan mahrum edilmesi aklen ve şer'an makbul değildir. Aklen ve şer'an makbul olan, görüş ayrılığını örgütlemektir ki, böylelikle insanın enerjisi çekişme ve çatışmada parçalanmasın ve tükenmesin.⁷

Kur'ân-ı Kerîm'de fıtratın insan davranışları üzerindeki etkisine işaret eden âyetler vardır. Bunlardan biri konumuzla yakından alakalıdır. Söz konusu âyetin metni şu şekildedir:⁸ *قُلْ كُلُّ يَعْمَلْ عَلَىٰ شَاكَلْتِهِ فَرُكُّمُ أَغْلُمُ بِمَنْ هُوَ أَهْدَىٰ سَبِيلًا* Bu âyette geçen *شَاكَلَةٌ* kelimesi yol, nâhiye, tabiat, niyet ve cibilliyet gibi manalarla izâh edilmiştir.⁹ Râğıb el-İsfehânî (ö. 502/1109) bu kelimeyi insanı kuşatan karakter olarak açıklamış ve karakterin insan üzerinde etkili olduğunu ifade etmiştir.¹⁰ Batalyevsî (ö. 521/1127) de "Onlar, 'Allah ölen bir kimseyi diriltemez.' diye olanca güçleriyle Allah'a and içtiler. Aksine, bu O'nun bizzat kendisini ettiği gerçek bir vadidir. Ancak insanların çoğu bilmez. Hakkında ihtilaf ettikleri şeyi onlara açıklamaları ve kâfir olanların da kendilerinin yalancı olduklarını bilmeleri için (Allah onları diriltecektir)"¹¹ âyetine dayanarak ihtilafın fıtratımızın bir parçası olduğunu söylemiştir. Ona göre yaratılışımız bu yapıdadır. İhtilaf, ancak söz konusu yapımızın ortadan kalkması ve başka bir yaratılışa dönüşmesiyle giderilir.¹²

Sonuç olarak ihtilaf, farklılıkların ortaya çıkması için gerekli koşulların var olmasıyla başlar. Bu koşulların başında da başkalarından ayrı algılama yeteneğine sahip ve farklı yapıda yaratılmış bir varlığın bulunması gerekir. Bu temel koşul, insanoğlunda mevcuttur. İşte onun bu özelliği de ihtilafa açılan ilk kapı mesâbesindedir.

B) İnsanın Sosyal Bir Varlık Oluşu

İnsanların dâima topluluk halinde yaşadığı, çağlar öncesinden beri bilinen ve inkârı mümkün olmayan bir gerçektir. Beşeriyet tarihinin ne kadar eski devirlerine gidilirse gidilsin, insanlar birlikte yaşayan gruplar halinde bulunur. Çünkü insan

⁷ Nevin A. Mustafa, *İslâm Siyâsî Düşüncesinde Muhalefet*, s. 81.

⁸ el-İsrâ 17/84. Âyetin meâli şu şekildedir: "De ki: Herkes, kendi mizaç ve meşrebine göre iş yapar. Bu durumda kimin doğru bir yol tuttuğunu Rabbimiz en iyi bilendir."

⁹ İbn Kutebye, *a.g.e.*, s. 260; Sicistânî, *a.g.e.*, s. 287-288; İbn Mülakkın, *a.g.e.*, s. 222; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, III, 351.

¹⁰ İsfehânî, *Müfredât*, s. 462.

¹¹ en-Nahl 16/38-39.

¹² Batalyevsî, *el-İnsâf*, s. 27.

türünün ilki tek değil, cemiyet halindedir. Zira insanların yeryüzü serüveni iki kişi ile başlamıştır. Nitekim bu husus, Kur'ân-ı Kerîm'de şu şekilde ifade edilmiştir: "Ey insanlar! Sizi bir tek canlıdan yaratan, ondan da eşini yaratan ve her ikisinden pek çok kadın ve erkek meydana getiren Rabbinize karşı sorumluluğunuzun bilincinde olun."¹³ Ayrıca "İnin! (Bundan böyle) kiminiz kiminize düşman olarak yaşayın ve yeryüzünde bir müddet için mesken edinip orada geçiminizi sağlayın!"¹⁴ âyeti de insanoğlunun yeryüzündeki yaşamının toplu halde başladığını daha açık bir şekilde gösterir. Grup kavramı, akla gelecek her türlü kümeleşmeyi ifade edecek şekilde geniş manasıyla kullanılırsa, bu iki kişinin bir grup olduğu söylenebilir.¹⁵

Yeryüzünde varlık göstermeye başladığı ilk andan itibaren insan, yalnız başına yaşamaktan hoşlanmamış, fıtraten sosyal olmuş ve diğerine ihtiyaç duymuştur. Onun sosyal bir varlık olması ile kastedilen de budur. İnsanların bireysel ihtiyaçları olduğu gibi toplumsal ihtiyaçları da vardır. İhtiyaçların bir kısmı sosyal, kültürel, iktisâdî ve siyâsî nitelikte olan ortak ihtiyaçlar şeklinde ortaya çıkar. İnsanların ihtiyaçlarının bir kısmı da maddî ve manevî ihtiyaçlar şeklinde gruplandırılabilir. Neticede bu ihtiyaçlar fıtrî ve psikolojik faktörlerle birleşerek tesadüfî olmayan grupları meydana getirir.¹⁶ Böylece hem bireyler hem gruplar arasında sosyal ilişkiler kurulur.

İnsanın sosyal bir varlık oluşu İslâm literatüründe "الإنسان مندي بالطبع" (*İnsan tabiatı itibariyle sosyal bir varlıktır*)¹⁷ şeklinde ifade edilmiştir. Kendisinden "kültür tarihçisi", "tarih felsefecisi", "sosyolog", "ekonomist", "siyaset kuramcısı" ve benzeri sıfatlarla söz edilen, yerli ve yabancı birçok bilim adamı tarafından "sosyolojinin kurucusu" olarak kabul edilen İbn Haldun¹⁸ (ö. 808/1406), insanın mutlaka sosyal bir yaşam sürmesi gerektiğini ve hayatını idâme ettirmesinin buna bağlı bulunduğunu belirtmiştir.¹⁹ İbn Kayyim de (ö. 751/1350), insanların sosyal bir yaşam sürmesinin zorunlu olduğunu belirttikten sonra onların bu özelliğine bağlı

¹³ en-Nisâ 4/1.

¹⁴ el-Bakara 2/36.

¹⁵ Sezen, Yümnî, *Sosyoloji ve Din Sosyolojide Temel Bilgiler ve Tartışmalar*, s. 15.

¹⁶ Sezen, *Sosyoloji ve Din Sosyolojide Temel Bilgiler ve Tartışmalar*, s. 15. Ayrıca bk. İbn Kayyim, *es-Savâiku'l-mürsele*, II, 641; İbn Haldûn, *Mukaddime*, s. 46-48; Cürcânî, *Şerhu'l-Mevâkıf*, III, 337; Reşîd Rızâ, *Tefsîru'l-Menâr*, II, 224.

¹⁷ İsfehânî, *Müfredât*, s. 94; Râzî, *Meşâîhu'l-ğayb*, VI, 162, XXVI, 174, XXIX, 211; İbn Teymiyye, *Minhâcu's-sunneti'n-nebeviyye*, VI, 382; İbn Kayyim, *Zâdu'l-maâd*, III, 15, *es-Savâik*, I, 342, II, 641; İbn Haldûn, *Mukaddime*, s. 46; Cürcânî, *Şerhu'l-Mevâkıf*, III, 337, 366; Zebîdî, *İthâfu's-sâde*, I, 333; Münâvî, *Feydu'l-kadîr*, VI, 328; Âlûsî, *Rûhu'l-ma'ânî*, I, 145; İbn Abidin zâde, *Kurretu uyûni'l-ahyâr*, II, 17. Reşîd Rızâ, *Tefsîru'l-Menâr*, II, 224; Merâğî, *Tefsîru'l-Merâğî*, II, 122.

¹⁸ Arslantürk-Amman, *Sosyoloji*, s. 115. İbn Haldun hakkında bilgi için bk. Uludağ, Süleyman, "İbn Haldun" *DİA*, XIX, 538-555, XX, 1-12.

¹⁹ İbn Haldûn, *Mukaddime*, s. 46.

olarak farklı düşünce ve iradeye sahip insanlar arasında meydana gelebilecek çatışmalara da değinmiştir.²⁰

İnsanlar arasında ihtilafların meydana gelebilmesi, insanın sosyal bir varlık olmasıyla doğrudan bağlantılıdır. Bu gerçek, İslâm mezheplerinden Şia tarafından kendi görüşlerine delil gösterilmiştir. Şöyle ki; Hz. Peygamber'den sonra Hz. Ali'nin (ö. 40/660) halife olması gerektiğini savunan söz konusu mezhep, bu görüşünü insanın sosyal bir varlık olması ile desteklemek istemiştir. Zira onlara göre, bu özellik yüzünden insanlar arası ilişkilerde haksızlıklar ve aldatmalar kaçınılmazdır. Birbiriyle ilişki kuran kimselerden biri, diğerinin imkânlarını elinden almak isteyecektir. Hal böyle olunca insanları zulümden alıkoyacak masum bir imamın tayini gerekir.²¹

Buraya kadar anlatılanlardan İslâm âlimlerinin insanın sosyal bir varlık olduğunun bilincinde hareket ettikleri ve onun bu özelliğinin ihtilafa zemin hazırladığını düşündükleri bilgisi ortaya çıkmaktadır. Sonuç olarak diyebiliriz ki, sosyal bir varlık olan insan, bu özelliğinin zorunlu bir sonucu olarak birtakım ihtiyaçlarını karşılamak üzere diğerleriyle ilişki kurar. Bir başka ifadeyle fert ve gruplar bir amaca ulaşmaya gayret ederken diğer fert ve gruplarla temasa geçer, böylece ilişkiler sistemi doğar.²² Bu ilişkiler, belirli süreçlerde gerçekleşir. Söz konusu süreçleri, "birleştirici" ve "ayırıcı" süreçler olmak üzere iki ana başlık altında toplamak mümkündür. Birleştirici süreçler, iş birliği, uyuşma ve bütünleşme; ayırıcı süreçler ise, rekabet-çatışma, farklılaşma süreçlerinden oluşur.²³ Bunların temelinde ise farklı yapıda ve ihtiyaçta olan insanların birbirleriyle iletişim kurmaları bulunmaktadır.

İnsanlar, gruplar, toplumlar ve devletlerarası ilişkilerde ihtilafın meydana gelebilmesi için iki temel koşul gerekmektedir. Bunlardan biri bir önceki başlıkta belirtildiği gibi fitrata bağlı olarak farklı algılama özelliğine sahip insanoğlunun varlığı, diğeri de bu özellikteki bireylerin sosyal ilişkiler kurmasıdır. İhtilaf, ancak toplumsal bir zeminde meydana gelir. Nitekim insan toplumsal bir varlık olmasaydı, farklı algılama özelliği karşılıklı ihtilafa neden olmazdı.

II. İhtilafın Boyutları

İhtilafın boyutları birçok açıdan tasnife konu olabilir. Kur'ân ayetlerinden hareketle göç ve sığınma kavramını dikkate alarak ihtilafın boyutlarını tecrit,

²⁰ İbn Kayyim, *Zâdu'l-maâd*, III, 15.

²¹ İbn Teymiyye, *Minhâc*, VI, 382-383.

²² Arslantürk, Zeki-Amman, *Tayfun, Sosyoloji*, s. 337.

²³ Arslantürk, Zeki-Amman, *Tayfun, Sosyoloji*, s. 339.

sürgün, hicret ve savaş şeklinde tasnif edilebilir. Bu tasnifte zararı ve etkisi azdan çoğa doğru bir yol izlenmiştir.

A) Tecrit

Kur'an'da mü'minlerin özelliklerinden bahsedilirken, güçlülere göğüs verdiklerinden ve kötülüğe karşı iyilikle karşılık verdiklerinden bahsedilmiştir.²⁴ Aynı zamanda bununla hâkim dînî temayüller ve geleneksel yaşam tarzına rağmen doğru yolu seçen insanların kendi toplumları tarafından maruz bırakıldıkları her türlü maddî ve manevî baskıya, toplumsal tecrit ve boykota işaret edilmiştir.²⁵

İnkârcıların, peygamberlerle aralarındaki mevcut ihtilafı gidermek için bazen onlarla uyuşma yoluna gittikleri görülmektedir. Bu çerçevede peygamberlerden etrafında bulunan gariban olarak nitelendirilebilecek kimseleri dışlamalarını istemişlerdir. Ancak Allah Teâlâ buna izin vermemiştir. Hz. Nûh'un kıssasında anlatılan bu durumun²⁶ bir benzeri Hz. Peygamber döneminde de yaşanmıştır.²⁷ Müşriklerin, Abdullah b. Mes'ûd (ö. 32/653) ve Bilâl-i Habeşî (20/641) gibi güçsüz müminleri dışlama istekleri Kur'ân tarafından reddedilmiştir: Bu konuda Allah Teâlâ "*Rablerinin rızasını isteyerek sabah akşam O'na yalvaranları kovma!*"²⁸ buyurmuştur.

Mekke'de müşriklerle müminlerin derinleşen ihtilafları, iki toplum arasını iyice açmakta idi. Müslümanlar kızgın bakışlar, sataşmalar ve kaba kuvvete maruz kalıyor, âdeta müminler toplumdan ayrı yaşıyorlardı.²⁹ Bütün bu anlatılanlardan şöyle genel bir sonuca ulaşmak mümkündür: İhtilaf halindeki taraflardan güçlü ve yaptırım gücüne sahip olan diğer tarafı tecrit etme cihetine gidebilmektedir. Bazen bu tecrit dar bir alanda olabileceği gibi Mekkeli müşriklerin Müslümanlara uyguladığı boykotta olduğu gibi geniş kapsamlı da olabilmektedir. Günümüzde hem toplum bazında hem de uluslararası arenada tecridin birçok çeşidinin uygulandığına şahit olunmaktadır. Son dönemlerde Türkiye'nin güneyinde bütün dünyanın gözleri önünde yaşanan trajediye bakıldığında da Suriye'deki birçok bölgede başta sistem olmak üzere çeşitli kesimler tarafından tecrit ve boykotun uygulandığı görülmektedir.

²⁴ el-Kasas 28/54.

²⁵ Seyyid Kutub, *fi Zılâl*, V, 2701; Muhammed Esed, *Kur'ân Mesajı*, II, 794.

²⁶ Hûd 11/27, 29; eş-Şuarâ 26/111-115.

²⁷ Müslim, "Fadâilu's-sahâbe", 45.

²⁸ el-En'âm 6/52.

²⁹ Umerî, *es-Siratü'n-Nebeviyye*, I, 169.

B) Sürgün

Hicret ile sürgün arasında benzerlik vardır. Çünkü her ikisinde de vatandan ayrılmak söz konusudur. Hicret, inançlara göre yaşamanın imkânsız olduğu bir toplumda ihtiyârî bir davranış olarak gerçekleşirken; sürgün ise, toplumda hâkim olan bir grubun, kendilerine muhalif olanları vatanlarından uzaklaştırması sonucu meydana gelmektedir. Sürgüne müracaat edenler, yurtlarından çıkarmak istedikleri kimselerin kendileri gibi düşünüp hareket etmesinden ümit kesip, onlarla birlikte yaşamanın da kendilerine zarar vereceğine inanan kimselerdir.

Kur'ân değişik vesilelerle sürgün konusuna değinmiştir. Bunları vahyin temsilcilerinin müracaat ettiği sürgün ve vahyin temsilcilerine karşı uygulanmak istenen sürgün şeklinde iki kategoriye ayırmak mümkündür. Kur'ân, Müslümanların gerçekleştirdiği sürgünü Allah'ın takdiri olarak nitelendirmektedir.³⁰ Böylece Müslümanların Yahudilerden Beni Nadîr'i Medine'den sürmesi ilâhî otorite tarafından onaylanmıştır.

Peygamberler tebliğ görevlerini yerine getirmeye başlayınca içinde yaşadıkları toplumun inançlarını, ekonomilerini ve siyâsî dengelerini sarsmaya başlamışlardır. Çünkü gönderildikleri toplumlar tevhid inancından uzaklaşmış, siyâsî ve ekonomik sistemleri de bundan nasibini almıştır. Şuayb peygamber örneğinde olduğu gibi bir yandan inanç ve geleneklerini diğer yandan konumlarını korumak isteyen kesimler peygamberleri sürgün ile tehdit etmişlerdir.³¹ Hatta Lût Peygamber örneğinde olduğu gibi birbirlerine, bağlılarıyla birlikte peygamberlerin sürülmesini tavsiye etmişlerdir.³²

Çıkarlarını İslâm toplumu içinde gören münafıklar da fırsat yakaladıklarında muhâcir olarak Mekke'den gelen Müslümanları kendi şehirlerinden çıkarma tehdidinde bulunmaktan geri durmamışlardır.³³ Ancak münafıklar bu tür tehditlerini yerine getirememişlerdir. Müslümanlarla zihnî plandaki görüş ayrılıklarını açık bir şekilde pratiğe yansıtamamış, aksine dâima İslâm toplumu içinde kalıp sinsice hareket etmeyi yeğlemişlerdir. Aynı şekilde Hz. Peygamber'in kendisine karşı suikast girişiminde bulunmak³⁴ suretiyle Medine'deki iç huzuru tehdit eden Yahudilerden Benî Nadîr'i sürgüne göndermek istediği zaman münafıklar, onlara direnmelerini tembih etmiş ve kendilerine yardım sözü vermişler,³⁵ ancak bu vaadlerinde de durmamışlardır.

³⁰ el-Haşr 59/3.

³¹ el-A'râf 7/88.

³² en-Neml 27/56.

³³ el-Münâfikûn 63/8.

³⁴ el-Umerî, *es-Sîratü'n-Nebeviyye*, I, 306-307.

³⁵ el-Haşr 59/11.

Netice olarak denilebilir ki, ihtilaf ilerlediği zaman sürgün ile yeni bir boyut kazanmaktadır. Bir toplum içerisinde farklı bir ses, hâkim çevreler tarafından kontrol altına alınamayınca sürgün çıkar yol olarak görülmektedir. Bu yönetime hem vahyin desteğini alan Müslümanlar hem de ilâhî mesajı boğmak isteyen kesimler müracaat etmiştir. Kur'ân-ı Kerîm bunlardan ilkinin tasvip ederken ikincinde ise sürgüne gönderilmek istenen kimselerin haklılığına işaret etmiştir. Bu da gösteriyor ki, Kur'ân kendi getirdiği ilkeler bakımından haklı gerekçelere dayanan sürgün cezasını onaylamıştır. Müslümanlar yeri geldiği zaman bu yönetime müracaat edebileceklerdir. Ancak iman edenlerin bazı durumlarda sürgünle karşılaşabilecekleri bilinci ile yaşamaları gerekmektedir. Çünkü sürgün, bazen iman edenlerin aleyhine de gerçekleşmektedir.

C) Hicret

Bir toplum ya da bir devlet içerisinde meydana gelen görüş ayrılıkları çözümlenemediği takdirde taraflardan birinin doğup büyüdüğü, ya da vatan olarak benimsediği toprakları terk etmesine neden olabilmektedir. Hz. Peygamber, Mekke'de İslâmî davete başladığı zaman insanların şiddetli muhalefet ve direnişiyi karşılaşmıştı. Mekkeli müşriklerin vahye olan muhalefetleri Hz. Peygamber ve ashâbının vatanlarını terk ederek Medine'ye hicret etmelerine neden olmuştu. Bundan dolayıdır ki, birçok âyette hicret olgusuna ve hicret edenlere temas edilmiştir.³⁶

Hicret, bir toplumda dinlerinin gereği gibi yaşayamayan müminlerin, özgürce inançlarını yaşayacakları bölgeye göç etmesi demektir. Hicrette baskı ortamından özgürlüğe ve rahatlığa doğru bir kaçış vardır.

Müslümanlarla Mekkeliler arasındaki ihtilafın, hicret vesilesiyle meydana gelen mekân ayrılığı sayesinde sona erdiğini söylemek mümkün değildir. Aksine bir toplum içinde meydana gelen ihtilaf esnasında uygulanan yaptırımlar, hicretle birlikte iki farklı coğrafyada yaşayan iki farklı toplum arasındaki ihtilaf düzeyine taşınmıştır. İlkinde Müslümanlar rahat hareket etme imkânından yoksunken, ikincisinde taraflar arası anlaşmazlık savaşa kadar ilerlemesine rağmen Müslümanlar tebliğ, dini yaşama vb. konularda rahat bir ortama kavuşmuştu. Hicretle birlikte taraflar arasındaki temeli inanç ayrılığına dayalı görüş farklılığı yeni bir boyut kazanmıştır. Hicret, Mekkelilerle Müslümanlar arasındaki ihtilafa son vermemiş, aksine buna uluslararası anlaşmazlık olarak nitelendirilebilecek yeni bir boyut kazandırmıştır. Ayrıca Müslümanlara yeni bir dinamizm kazandırmıştır.

³⁶ Âl-i İmrân 3/195; en-Nisâ 4/89, 97; et-Tevbe 9/20; el-İsrâ 17/76; el-Hac 22/40; en-Nûr 24/22; el-Kasas 28/85; Muhammed 47/13; el-Mümtehine 60/10.

Kur'ân-ı Kerîm'e bakıldığı zaman Hz. Peygamber'den önceki peygamberlerden Hz. İbrahim'in de hicret etmek zorunda kaldığını görülmektedir.³⁷ Buradan hareketle hicretin tarihin belirli dönemlerinde kavimlerinin muhalefeti ile karşılaşan peygamberler tarafından başvuru olan bir yöntem olduğu sonucuna varmak mümkündür.

Hicret olgusunu tarihin derinliklerindeki köklerine bakarak genelleştirip evrenselleştirmek mümkündür. Şöyle ki; bir toplum içinde görülen ihtilaflar, taraflardan güçsüz olanın vatanını terk etmesine neden olabilmektedir. Ancak, bu yola müracaat etmek mevcut ihtilafın ortadan kaldırılması anlamına gelmemektedir. Aksine ihtilafa farklı bir boyut kazandırmaktadır. Buna sıla özlemi, geride bırakılan akraba, arazi, konut, kıymetli eşya ve içinde yaşadıkları topluma hâkim olan kesimlerin kötü muameleleri yanında inanç ve düşünce ayrılığı da eklenince ihtilafın boyutu daha da büyümektedir.

D) Savaş

Kur'ân-ı Kerîm incelendiği zaman savaşlardan bahseden âyetlerle karşılaşmak mümkündür. Bazı âyetler, Hz. Peygamber'den önce meydana gelen savaşlara işaret ederken³⁸ bazı âyetler ise Hz. Peygamber döneminde gerçekleşen savaşlara işaret etmektedir.³⁹ Hz. Peygamber döneminde işaret edilen savaşlar arasında Müslümanların bölgesi dışında gerçekleşen dönemin en güçlü iki imparatorluğu arasında meydana gelen savaşlar da vardır.⁴⁰ Bu âyetlerden hareketle denilebilir ki, insanlar arasındaki ihtilaflar tarihin çeşitli dönemlerinde savaşa sebebiyet vermiştir. Bir başka ifadeyle insanlar çeşitli emellerine ulaşmak ve kendilerine muhalif görünen kimseleri etkisiz hale getirmek için savaşa müracaat etmişlerdir.

Kur'ân'da bahsedilen savaşlardan araştırma konusu açısından en dikkat çeken Bedir savaşıdır. Gerçekten de ihtilafın insanları hangi noktaya sürüklediği hususunda bu savaş çok çarpıcı bir örnek teşkil etmektedir. Çünkü bu savaş, kabile düzenininin hâkim olduğu bir hayat süren ve hatta aralarında yakın kan bağı bulunan kimseler arasında gerçekleşmiştir.

Hz. Peygamber'in insanları hak dine davetiyle birlikte Mekke toplumu kaynamaya başlamış, bu süreç içerisinde kabile mantığının esas olmasına rağmen temelinde inanç ayrılığı bulunan aile içi ihtilaflar bile meydana gelmişti. Hicretle birlikte bazı ailelerde bölünmeler yaşanmıştı. Hicretten sonra taraflar arasındaki

³⁷ el-Ankebût 29/26.

³⁸ el-Bakara 2/249-251.

³⁹ Âl-i İmrân 3/13, 123; et-Tevbe 9/25.

⁴⁰ er-Rûm 30/1-6.

ihtilaf savaş boyutuna gelince aile fertleri inançlarına göre farklı taraflarda yer alıp karşı karşıya gelmişlerdi. Bedir savaşı bu açıdan son derece dikkat çekicidir. Zira bu savaşta Ebû Ubeyde (ö. 18/639), müşriklerin safında yer alan babası Abdullah'ı öldürmüştür.⁴¹ Hz. Ebû Bekir (ö. 13/654) Mekkeliler ile birlikte hareket eden oğluyla düelloya çıkmak istemiş, ancak Hz. Peygamber buna izin vermemiştir.⁴² Hz. Ömer (ö. 23/643) dayısı Âs İbn Hişâm'ı (ö. 2/624) öldürmüştü. Araştırma konusu açısından Müslümanlarla Mekke müşrikleri arasında meydana gelen diğer savaşlar da oldukça dikkat çekici örnekler bulmak mümkündür. Meselâ Uhud savaşında Mus'ab b. Umeyr (ö. 3/625) kardeşi Ubeyd'i (ö. 3/625) öldürmüştü.⁴³

Kur'an, aile bireyleri meydana gelen bu tür ihtilaf ve ayrılıkları eleştirmemiştir. Zira onun kurmayı hedeflediği toplumun temelinde inanç birliği vardır. Bu yüzden Kur'ân'da müminlerin özellikleri sayılırken Allah ve Rasulü'ne düşman olan baba, oğul, kardeş ve akrabalarına karşı dostluk beslemedikleri belirtilmiştir.⁴⁴

Vahiy sürecinde ihtilaf, aralarında en yakın kan bağı olan kesimlerin farklı saflarda savaşmalarına neden olmuştur. Kabile hayatı yaşayan ilk dönem Müslümanlarının içinde yaşadığı toplumda meydana gelen ayrılığın bu boyuta ulaşması, yaşanan ihtilafın ne kadar derin olduğunu göstermektedir. Ayrıca Kur'ân-ı Kerîm'de ehl-i kitâbın ihtilaf yüzünden kendi aralarında savaştığı bildirilmektedir.⁴⁵ Aynı dine mensup insanlar çeşitli nedenlerden ötürü ihtilafa düşmektedirler.⁴⁶ Bu yüzden Yahudiler birbirleriyle savaşmışlardır. Hıristiyanların kendi aralarındaki mücadeleleri ise daha çetin geçmiştir. Hatta bir mezhebin değişik kollara ayrılarak mezhep içi savaşa varacak derecede Hıristiyanların ihtilafa düştükleri târihî hakikatlerdendir.⁴⁷ Batılı araştırmacı Sale (ö. 1149/1736) Hıristiyanların kendi aralarında ihtilafa düşmelerini şu şekilde tasvir etmektedir:

"Kilise tarihini özenle okuduğumuz vakit, III. yüzyıldan itibaren insanların Hıristiyanlığı tahrife başladıklarını görürüz. Buna din adamlarının arzuları, aralarındaki ayrılıklar, önemsiz meselelerdeki ihtilafları, bitmek tükenmek bilmeyen tartışmaları ve bölünmeyi artıran diğer etkenler neden olmuştur. Hıristiyanların arzularını tatmin için koşuşturmaları, her türlü alçaklık, kıskançlık ve şiddete müracaat etmeleri neredeyse Hıristiyanlığı tarih sahnesinden silecekti.

⁴¹ İbn Kesîr, *Tefsîr*, VIII, 54.

⁴² Beğavî, *Envâru't-tenzîl*, V, 336.

⁴³ Beğavî, *Envâru't-tenzîl*, V, 336.

⁴⁴ el-Mücâdele 58/22.

⁴⁵ el-Bakara 2/253.

⁴⁶ Dinî nedenlerden kaynaklanan savaşların göçü tetiklemesi hakkında bir değerlendirme için bk. Cide, Ömer, "Ortadoğu'da Göçü Tetikleyen Savaşların Nedeni Olarak Din", s. 489-495.

⁴⁷ Reşîd Rızâ, *Tefsîru'l-Menâr*, III, 7.

Çünkü dinlerini nasıl anlayacakları konusunda amansız tartışmalara girmişlerdi. İşte bu karanlık çağlarda pek çok hurafe ve fesat ortaya çıktı ve iyice yerleşti."⁴⁸

Kur'ân-ı Kerîm'de yer verilen savaş ve savaşla ilgili meselelerden hareketle rahatlıkla savaşın tarihin çeşitli evrelerinde taraflar arasındaki ihtilafların ulaştığı en kötü boyutlardan biri olduğunu söylemek mümkündür. Günümüzde Suriye'de taraflar arasında meydana gelen çatışmalar da esasında birbirleri ile kan ve din bağı bulunan insanların, dînî, mezhebî ve siyâsî nedenlerden dolayı birbirleri ile mücadelede geldikleri son noktayı göstermektedir.

III. Çözüm Yolu Olarak İslâmî Referanslara Başvurma

İhtilafın tecrit, sürgün, hicret ve savaş gibi boyutlara ulaşması, başka sorunları da beraberinde getirmektedir. Bireysel ve toplumsal travmalar, derin kırılmalar, psikolojik ve sosyolojik kopuşlar, maddî ve manevî kayıplar bu sorunlar arasında sayılabilir. Bir devlet içinde yaşanan bu sorunlar bazen uluslararası bir karaktere de dönüşebilir. Nitekim Suriye krizinde yaşananlar; genel anlamda küresel bir soruna dönüşmüş, özel anlamda ise Türkiye açısından bir takım sorunlara yol açmıştır. İki ülke arasındaki komşuluk, din bağı, kültürel ve tarihi yakınlık gibi nedenlerden dolayı Türkiye Suriye'de yaşanan iç savaştan kaçanlara kucak açmış, bunun sonucunda da bir takım sorunları göğüslemek durumunda kalmıştır. Bu sorunların en büyüğü, Türkiye'ye sığınan insanların barınma ve iâşe başta olmak üzere temel ihtiyaçlarının karşılanması meselesidir. Tam da bu noktada dinî referanslar devreye sokulmuştur. Nüfusunun büyük çoğunluğu Müslüman olan bir ülkenin bireyleri üzerinde dinî referansların devreye sokulması isabetli ve neticeye yaklaşırtıcı bir tutumdur.

Türkiye toplumunda siyasi aktörlerden kanaat önderlerine, sivil toplum örgütlerinden bireysel yardım yapan kimselere kadar insanların Suriyelilerin statülerinin tanımı ve sorunlarının çözümü noktasında Kur'anî kavramlara sarıldığı görülmektedir.⁴⁹ Bu nedenle siyasi söylemde, yardım kampanyalarında, tv. ve radyo programlarında, organizasyonlarda, hutbe ve vaazlarda çok sık biçimde İslâmî dayanışma, yardımlaşma, zekat, infak, hicret, muhacir, ensâr ve kardeşlikten bahsedildiğine tanık olmaktayız.⁵⁰ Kur'ân'ın etkileyici ve toplumu harekete geçirici bir özelliği vardır. Nitekim bu durum Allah Teâlâ tarafından da Kur'ân'da ifade edilmiştir: "وَكَذَلِكَ أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ رُوحًا مِنْ أَمْرِنَا"

⁴⁸ Umerî, *es-Sîratü'n-Nebeviyye*, I, 131.

Göç olayıyla birlikte oluşan etkileşim neticesinde meydana gelen din algısı ve dinî düşüncenin evrilmesi konusunda bir değerlendirme hakkında bk. Çınar, Mahmut, "Yesrib'e Göç'ten Türkiye'ye Göç'e Sosyolojik ve Teolojik Sonuçları Üzerine Bir Değerlendirme", s. 232-237.

⁵⁰ Konuyla ilgili olarak Kilis müftülüğü tarafından camilerde okutulan hutbeler için bk.

<http://www.kilismuftulugu.gov.tr>.

vahyettik".⁵¹ Bu ayette geçen rûh kelimesi müfessirler tarafından Kur'ân'ın topluma can vermesi şeklinde tefsir edilmiştir.⁵² Kur'ân'ın indiği dönemdeki toplumda meydana gelen değişim ve dönüşüme bakılınca vahyin bu gücü daha iyi anlaşılacaktır.

Bu özelliğinden dolayı Kur'ânî referanslar Diyanet İşleri Başkanlığı başta olmak üzere çeşitli kurumlar ve sivil toplum örgütleri tarafından Suriyeli göçmenlere ve mültecilere yardım konusunda etkin olarak kullanılmıştır. Böylece insanların dinî duyguları harekete geçirilmiş ve yardımların ihtiyaç sahiplerine ulaşmasına katkı sağlanmıştır. Nüfusundan daha fazla göçmen ve mülteci barındıran Kilis'te okunan hutbelere bir göz atmak, bu durumun anlaşılmasını kolaylaştıracaktır.

Tablo 1: Yardımlaşma konusunda 2010-2012 yılları arasında okunan ve tekrar eden hutbelerin tablosu

N o	Konu	2010	2011	2012
1	Zekât ve Önemi	20.08.2010	12.08.2011	22.06.2012- 03.08.2012
2	Hicret	03.12.2010		09.11.2012
3	İslam'da Vakıf ve Önemi	30.04.2010		11.05.2012
4	Kurban	12.11.2010	04.11.2011	19.10.2012
5	Komşuluk Hakkı		14.01.2011	02.11.2012

Bu tabloda yardımlaşmayı da içeren bir yönü olan Kurban gibi bir ibadetin her yıl olduğu gibi söz konusu üç yılda tekrarlandığı görülmektedir. Ancak dikkat çeken husus, yardımlaşmayla ilgili bu beş konunun Suriyelilerin Kilis'e gelmelerinin yoğunlaştığı 2012 yılında hutbelerde eksiksiz konu edinildiğidir. Aynı konuların daha önceki yıllarda konu edildiği de edilmediği de olmuştur. Ayrıca sosyal yardımlaşma ve dayanışmada önemli bir role sahip olan zekat konusu 2012 yılında iki defa işlenmiştir.⁵³

⁵¹ eş-Şûrâ 42/52.

⁵² İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, XXV, 151.

⁵³ Vural, Ahmet, *2010-2012 Yıllarında Okunan Hutbelerin Tahlili: Kilis İli Örneği*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kilis 7 Aralık Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kilis 2015.

Tablo 2: Mülteci / Suriye vb. konulardan yoğunlukla bahsedilen hutbeler:

N o	Konu	2013	2014	2015
1	Kimsesizlerin Kimsesi Olabilmek		11.07.2014	
2	Birliğimizi, Beraberliğimizi ve Kardeşliğimizi Muhafaza Edelim			11.09.2015
3	Mazlumların Ümidi Olabilmek		18.07.2014	
4	Kimsesizler		11.07.2014	
5	Kimse Kimsesiz Kalmasın		27.06.2014	
6	Manevi Coşkusu Üç Aylar			24.04.2015
7	Kurban	15.10.2013		

Bu tablo incelendiği zaman Suriyeli mültecilerle ilgili konulara en az 2013 yılı içinde okunan hutbelerde yer verildiği görülmektedir. 2014 yılında ise bu yoğunluğun bir önceki ve bir sonraki yıllara göre arttığı açıkça görülmektedir.

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Kilis Müftülüğü aracılığı ile camilerde okuttuğu hutbelerde Suriyeli, mülteci, sığınmacı⁵⁴ gibi daha önce alışık olmadığımız kavramlar hicret, yardımlaşma, dayanışma, ensâr kardeşliği, muhacirlere yardımcı olmak gibi daha önce bildiğimiz kavramlarla birlikte kullanılmıştır. Hutbeler incelendiği zaman çok sayıda ayet ve hadisin mültecilere yardım konusunda hem delil, hem de teşvik unsuru olarak zikredildiği görülecektir.⁵⁵

Dinî ve siyasi söylemde Suriyelilerin durumu muhacirlerin durumuna benzetilmekte, ensâr kardeşliğine vurgu yapılarak yardım ve desteğin devam etmesi hedeflenmektedir. Ancak Suriyelilerin sorunlarının muhacirlerin sorunlarına benzemekle birlikte onlardan ayrılan yönleri de vardır. Barınma ve beslenme sorunu bakımından Suriyeli göçmen ve mültecilerin durumu muhacirlere

⁵⁴ Sığınmacıların İslam Hukuku açısından değerlendirilmesi için bk. Baysa, Hüseyin, "İslâm Hukukundaki Himaye Geleneği Muvacehesinde Mültecilik Sistemi", s. 116-123.

⁵⁵ Ayrıntı için bk. <http://www.kilismuftulugu.gov.tr>.

benzemektedir. Hz. Peygamber (s.a.v.) döneminde gerçekleşen hicrete bakıldığı zaman bunun örgütlü ve planlı bir hareket olduğu, hicreti gerçekleştirenlerin bir lider etrafında birleştikleri, kendi sorunlarını çözmek için etkin oldukları, hicret ettikleri yeri dinî, sosyolojik ve psikolojik bakımdan hicrete hazır hale getirdikleri görülmektedir. Ayrıca hicret nedenlerinin ise dinî gerekçeler olduğu da âşikardır. Suriyeli göçmenler ve mültecilerin ise birlik içinde olmaları, örgütlenmeleri, dinî gayelerle hareket etmeleri vb. konularda muhacirlerden ayrıştıkları görülmektedir. Ancak şurası kesin ki, uluslararası aktörlerin ve yerel örgütlerin çatışmaları arasında çok sayıda insan mağdur olmuştur. Bu mağduriyetin giderilmesi noktasında ensâr kardeşliği söylemi önemli ölçüde yankı bulmuştur. Diyanet İşleri Başkanlığı, Kızılay ve sivil toplum örgütleri dinî referansları kullanarak Suriyeli mülteci ve göçmenlerin yaralarını sarmaya çalışmaktadır.

SONUÇ

İhtilaf, farklı yapıya sahip ve sosyolojik bir varlık olan insanlar için kaçınılmaz bir olgudur. Bu durumda ihtilafsız bir hayat meydana getirmeye çalışmak gerçekleştirilmesi mümkün olmayan bir ülkünün peşinde sürüklenmek demektir. Bu nedenle ihtilafları kaldırmaya çalışmak yerine, yönetmek ve çözüme kavuşturmak için çaba harcanmalıdır. İhtilaf yönetimi başarılı biçimde yürütülemezse çeşitli sorunlar kaçınılmaz hale gelir. Göç bağlamında bunları tecrit, sürgün, hicret ve savaş şeklinde sıralamak mümkündür.

Suriye’de yaşanan olaylar da esasında ihtilaf olgusunun geldiği boyutu göstermektedir. İnsan hayatını kolaylaştıran teknoloji ve araçların gelişmesine, eğitim ve öğretim olanaklarının artmasına, insan hak ve özgürlükleri ile ilgili yerel ve uluslararası örgütlerin sayısının artmasına, barış ve insan hakları söyleminin çok sık dillendirilmesine rağmen XXI. yüzyıl dünya tarihinin en büyük trajedilerinden birine Suriye topraklarında tanıklık etmektedir. Ne yazık ki, insanlığın büyük bir kısmı buna sessiz kalmayı sürdürmektedir. Ülkemiz ise bu konuda yardımsever duruşunu sürdürmede kararlılık göstermektedir. Bu duruş sergilenirken Kur’ânî referanslar önemli bir rol oynamaktadır. Suriye’deki olaylar nedeniyle ülkemize sığınan insanların durumunu tespit ve sorunlarına çözüm bulmak için en yetkin makamlar ve sivil toplum örgütleri başta olmak üzere gerçek kişiler ve tüzel kişiler Kur’ânî referanslara başvurumaktadırlar. Bu referansların müslüman halk üzerinde olumlu etkiler meydana getireceği tartışmasızdır. Çünkü Kur’ân etkileyici özelliğe sahip bir kitaptır. Müslüman da Kur’ân’ı rehber edinen bir bireydir. Hal böyle olunca ayetlerin insanları etkilememesi düşünülemez.

Suriyeli mülteciler ve göçmenler muhacir, onlara kucak açan vatandaşlar ise ensâr olarak isimlendirilmiştir. Bu durum Suriyelilerin ülkemize gelmesi ile hicret olgusu arasında bir benzerlik kurulduğunu göstermektedir. Ancak iki durum arasındaki benzeşme sınırlıdır. Suriyelilerin barınma ve iye ihtiyaçlarının

karşılanması muhacirlerin sorunlarının ensâr tarafından çözümlenmesine benzemektedir. Fakat Suriyelilerin sığınma ve göç konusunu örgütleyememeleri, gerek kendi ülkelerinde gerekse dışarıda birlik içinde hareket edememeleri, müesses nizama başkaldırmalarının Hz. Peygamber'in Mekke'deki mücadelesi ile tam olarak örtüşmemesi, sığınacakları veya göç edecekleri yeri siyâsî, dînî, sosyolojik ve psikolojik bakımdan hazırlayamamaları vb. konularda bu kıyaslama hicret, muhacir ve ensâr kavramlarının ifade ettiği anlam örgüsünden uzak düşmektedir.

Suriye'deki sorunlar uluslararası birçok unsurun etki ve izlerini taşısa da, Müslümanların bu soruna bigâne kalmaları doğru değildir. Zira İslâm'ın en temel referansı olan Kur'ân, yardımlaşmayı, dayanışmayı ve mazlumların yanında yer almayı emretmektedir. Ancak Müslümanların sadece bu tür sorunların çözümü noktasında katkı sunmakla yetinmeleri doğru değildir. Çünkü vahyin birey ve toplumdaki istediği değişim, dinamizm ve tavır bununla bağdaşmaz. O halde Müslümanların göçmen ve sığınmacılar başta olmak üzere ihtiyaç sahiplerinin ihtiyaçlarını karşılama noktasında dinin temel prensiplerine göre hareket etmenin yanı sıra, ihtilaf olgusunu dikkate alarak bir yöntem ve hareket tarzı da belirlemeleri kaçınılmaz hale gelmiştir.

KAYNAKÇA

- Kur'ân-ı Kerîm.
- Âlûsî, Ebu's-Senâ Şihâbuddin Mahmud İbn Abdullah (ö. 1270/1854), *Rûhu'l-ma'ânî fi tefsîri'l-Kur'ân'i'l-azîm ve's-seb'i'l-mesânî* (nşr. Ali Abdulbari Atiyye), I-XV, Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, Birinci Baskı, Beyrut 1994.
- Arslantürk, Zeki, Amman, M. Tayfun, *Sosyoloji*, Çamlıca Yayınları, Dördüncü Baskı, İstanbul 2001.
- Asım Efendi, Seyyid Ahmed (ö. 1235/1820), *Kâmus Tercümesi*, I-IV, Matbaa-i Bahriyye, İstanbul 1304.
- Batalyevsî, Ebû Muhammed Abdullah İbn Muhammed (ö. 521/1127), *el-İnsâf fi't-tenbîh ale'l-meâni ve'l-esbâbi'l-leti evcebet* (nşr. Muhammed Rıdvân ed-Dâye), Daru'l-fikr, Dimaşk 1983.
- Baysa, Hüseyin, "İslâm Hukukundaki Himaye Geleneği Muvacehesinde Mültecilik Sistemi", II. Uluslararası Ortadoğu Konferansları, Kilis 2016.
- Bedr Elmas, *el-İhtilâf esbâbuhu ve davâbidutuhu*, Havliyye Kulliyeti'da'veti'l-İslâmiyye 2002.
- Beğavî, Ebû Muhammed el-Huseyn b. Mes'ud el-Ferrâ (ö. 516), *Maâlimu't-Tenzîl fi't-tefsîr ve't-te'vil*, I-V, Dâru'l-fikr, Beyrut 1985.
- _____, *Meâlimu't-tenzîl* (nşr. Muhammed Abdullah en-Nemr ve diğerleri), I-VIII, Riyad 1993.

• Cemâl Fâruk Cibrîl Mahmûd, “Ehemmiyyetu murââti edebi’l-ihtilâf fî mesâilî’l-ilm ve’ d-dîn”, Havliyye Kulliyeti’ d-da’veti’l-İslâmiyye, Merkezu’l-havlî, Nasr 1998.

• Cevherî, Ebû Nasr İsmail İbn Hammâd (ö. 400/1009), *es-Sihâh tâcu’l-lüğa ve sihâhi’l-arabiyye* (nşr. Ahmed Abdulğafûr Atâr), I-VII, Dâru’l-ilm li’l-melâyin, Birinci Baskı, Beyrut 1990.

• Cide, Ömer, “Ortadoğu’da Göçü Tetikleyen Savaşların Nedeni Olarak Din”, II. Uluslararası Ortadoğu Konferansları, Kilis 2016.

• Cürçânî, Seyyid Şerîf, *et-Ta’rifât*, Dâru’l-kutubi’l-ilmîyye, Beyrut 1983.

• _____ Şerhu’l-Mevâkıf (Abdurrahman Umeyra), I-III, Dâru’l-Cil, Birinci Baskı, Beyrut 1998.

• Çınar, Mahmut, “Yesrib’e Göç’ten Türkiye’ye Göç’e Sosyolojik ve Teolojik Sonuçları Üzerine Bir Değerlendirme”, II. Uluslararası Ortadoğu Konferansları, Kilis 2016.

• Eren, Erol, *Yönetim ve Organizasyon*, Beta Yayınları, Beşinci Baskı, İstanbul 2001, s. 544.

• Fîrûzâbâdî, Mecduddin Muhammed İbn Ya’kûb (ö. 817/1414), *Basâiru zevi’t-temyîz fi latâifi’l-Kitâbi’l-Azîz* (nşr. Muhammed Ali el-Bahhâr), I-VI, Mektebetu’l-irşâd, Birinci Baskı, İstanbul 1996.

• Hökelekli, Hayati, “Fitrat”, *DİA*, XIII, İstanbul 1995.

• <http://www.kilismuftulugu.gov.tr>.

• İbn Abbâd, Ebu’l-Kâsım İsmail (ö. 385/995), *el-Muhît fi’l-luğa* (nşr. Muhammed Hasen Al Yasin), I-XI, Âlemü’l-kütüb li’l-melâyin, Birinci Baskı, Beyrut 1994.

• İbn Abidinzâde, Alâuddin Muhammed İbn Muhammed ed-Dımaşkî (ö. 1306/1889), *Kurretu uyûni’l-ahyâr li tekmileti Reddi’l-muhtâr*, I-VIII, Âmire, İstanbul 1307.

• İbn Âşûr, Muhammed Tahir (ö. 1394/1973), *Tefsîru’t-tahrîr ve’t-tenvîr*, I-XXX, Dâru Suhnûn, Tunus, ts.

• İbn Haldûn, Abdurrahman İbn Muhammed (ö. 808/1406), *Mukaddime* (nşr. Deroiş el-Cüveydî), el-Mektebetu’l-asriyye, Birinci Baskı, Beyrut 1995.

• İbn Kayyim, Ebû Abdullah Şemsuddin el-Cevziyye (ö. 751/1350), *es-Savâiku’l-mürsele ale’l-cehmiyye ve’l-muattıla*, I-IV, Dâru’l-âsime, Riyâd ty.

• İbn Kayyim, Ebû Abdullah Şemsuddin el-Cevziyye (ö. 751/1350), *Zâdu’l-maâd fi heydi hayri’l-ibâd* (nşr. Şuayb Arnâvût), I-VI, Müessesetu’r-risâle, Beyrut 1987.

• İbn Kesîr, Ebu’l-Fidâ İsmail (ö. 774/1373), *Tefsîru’l-Kur’ân’i’l-Azîm* (nşr. Sâmi İbn Muhammed es-Selâme), I-VIII, Dâru tîbe, Riyâd 1997.

• İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdullah İbn Müslim (ö. 276/889), *Ğarîbu’l-Kur’ân* (nşr. Seyyid Ahmed Sakar), Dâru’l-kütübî’l-ilmîyye, Beyrut 1978.

• İbn Manzûr, Ebu’l-Fadl Cemaluddin Muhammed İbn Mukrim (ö. 711/1311), *Lisânu’l-Arap*, I-XV, Dâru’l-fikr, Birinci Baskı, Beyrut, ts.

- İbn Mülakkın, Sirâcuddîn Ebû Hafs (ö. 804/1401), *Tefsîru'l-ğarîbi'l-Kur'ân* (nşr. *Semir Tâhâ Meczûb*), Birinci Baskı, Âlemu'l-kütüb, Beyrut 1978.
- İbn Teymiyye, Ebu'l-Abbâs Takıyyuddîn Ahmed (ö. 1328/728), *Minhâcu's-sunneti'n-nebeviyye*, I-IV, el-Mektebetu'l-ilmîyye, Beyrut ts.
- İhvânü's-Safâ, *Rasâilu İhvâni's-Safâ* (nşr. *Ârif Tâmir*), I-V, Menşûrâtu Uveydât, Beyrut-Pâris 1995.
- İsfehânî, Râğıb Ebu'l-Kâsım Hüseyin İbn Muhammed (ö. 502/1108), *Müfredâtu elfâzi'l-Kur'ân* (nşr. *Adnân Dâvûdî*), Dâru'ş-Şâmiyye-Dâru'l-kalem, Birinci Baskı, Beyrut-Dımaşk 1992.
- Karadâvî, Yûsuf el-Karadâvî, *İhtilaflar Karşısında İslâmî Tavr* (trc. *Osman Arpaçukuru*), İlke Yayıncılık, İkinci Baskı, İstanbul 1996.
- Kermî, Hasen Saîd, *el-Hâdî ilâ lugati'l-Arap*, I-IV, Dâru Lübnan, Birinci Baskı, Beyrut 1991.
- Mecdî Abdulğaffâr Habîb, *el-Hilâf beyne'd-duât ve mazâhiruhu ve esbâbuhu ve lâcuhu*, Havliyye Kulliyeti usûlî'd-dîn (2005), yy.
- Merâğî, Ahmed Mustafa (ö. 1364/1945), *Tefsîru'l-Merâğî*, I-X, Dâru'l-fikr. ys. ts., II, 122.
- Muhammed Ebû Zehra, İbn Ahmed İbn Mustafa (ö. 1394/1974), *İslâm'da İtikadî, Siyâsî ve Fikhî Mezhepler Tarihi* (trc. *Sibğatullah Kaya*), Yeni Şafak Yayınları, İstanbul ts.
- Muhammed Esed (ö. 1413/1992), *Kur'ân Mesajı Meal-Tefsîr* (trc. *Cahit Koytak, Ahmet Ertürk*), I-III, İkinci Baskı, İşaret Yayınları, İstanbul 1997.
- Münâvî, Zeynuddin Muhammed (ö. 1031/1622), *Feydu'l-kadîr şerhu Câmiî's-sağîr* (nşr. *Ahmed Abdusselam*), I-VI, Dâru'l-âsime, Riyad h. 1409.
- Müslim, Ebu'l-Huseyn Müslim b. Haccâc, *Sahîhu Müslim*, (nşr. *Muhammed Fuad Abdalbaki*), I-V, Dâru'l-hadis, Kahire 1991.
- Nevin A. Mustafa, *İslâm Siyâsî Düşüncesinde Muhalefet* (trc. *Vecdi Akyüz*), İz Yayıncılık, Birinci Baskı, İstanbul 1990.
- Râzî, Fahrüddin Ebû Abdillâh Muhammed İbn Ömer (ö. 606/1209), *Mefâtîhu'l-ğayb*, I-XXXII, Dâru'l-kütübî'l-ilmîyye, Birinci Baskı, Beyrut 1990.
- Reşîd Rızâ (ö. 1354/1935), *Tefsîru'l-Menâr*, I-XII, *el-Heyetu'l-Mısriyyeti'l-âmmeli'l-kitâb*, yy. 1983.
- Semîn Halebî, Ahmed İbn Yûsuf (ö. 756/1355), *Umdetu'l-huffâz fi tefsîri eşrafi'l-elfâz* (nşr. *Muhammed et-Tuncî*), I-IV, Âlemu'l-kütüb, Birinci Baskı, Beyrut 1993.
- Seyyid Kutub (ö. 1386/1966), *Fî zılâli'l-Kur'ân*, Dâru'ş-şurûk, Yirmi İkinci Baskı, Beyrut 1994.
- Sezen, Yümni, *Sosyoloji ve Din Sosyolojide Temel Bilgiler ve Tartışmalar*, İFAV, s. 15.
- Sicistânî, Ebû Bekr Muhammed İbn Azîz (ö. 330/942), *Ğarîbu'l-Kur'ân* (nşr. *Muhammed Edîb Abdulvâhid Cemrân*), Birinci Baskı, Dâru Kuteybe, yy., 1995.

-
- Şevkânî, Ebû Abdullah Muhammed İbn Ali (ö. 1250/1834), *Fethu'l-Kadîr el-câmi' beyne fenneyi'r-rivâye ve'd-dirâye*, I-V, Dâru'l-hayr, Dımaşk 1992.
 - Tâhâ Câbir, *Edebu'l-ihtilâf fi'l-İslâm*, el-Ma'hedu'lâlemî li'l-fikri'l-İslâmî, Riyâd 1992.
 - Tantâvî, Muhammed, *et-Tefsîru'l-vasît li'l-Kur'ân'i'l-Kerîm*, Dâru'n-nehda, Kahire 1998, X, 161; Muhammed Avvâme, *Edebu'l-ihtilâf fi mesâili'l-ilm ve'd-dîn*, Dâru'l-beşâiri'l-İslâmiyye, Beyrut 1997.
 - Uludağ, Süleyman, "İbn Haldun" *DİA*, XIX, İstanbul 1999.
 - Umerî, Ekrem Ziya, *es-Siratu'n-nebeviyyetu's-Sahîha*, I-II, Mektebetu Ubeykan, Riyad 1998.
 - Vural, Ahmet, *2010-2012 Yıllarında Okunan Hutbelerin Tahlili (Kilis İli Örneği)*, Kilis 7 Aralık Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi (Yayınlanmamış), Kilis 2015.
 - Zebîdî, Ebu'l-Feyz Murtaza Muhammed İbn Muhammed (ö. 1205/1790), *İthâfu's-sâdeti'l-müttakîn bi şerhi İhyâi ulûmi'd-dîn*, I-X, yy., ts.
 - Zebîdî, Muhibiddin Ebu'l-Feyd Seyyid Muhammed Murtezâ (ö. 1205/1790), *Tâcu'l-arûs min cevâhiri'l-kâmûs (nşr. Ali Şeyri)*, I-XX, Dâru'l-fikr, Birinci Baskı, Beyrut 1994.